

Yıl : 9 Şubat 2011 Sayı : 17

ASKERÎ TARİH ARAŞTIRMALARI Dergisi

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Yayınları

ÇANAKKALE SAVAŞI ANILARINDA TÜRK TARAFININ ASKERİ TEKNİK UYGULAMALARI VE EĞİTİMİ

Volkan MARTTİN*

Öz: Bu makalede Çanakkale Savaşları sırasında yapılan eğitime yönelik etkinlikler ve edinilen deneyimler doğrultusunda yapılan uygulamalar ele alınmıştır.

Çanakkale Savaşları sırasındaki eğitimsel ve teknik uygulamalara dair anılarda kalmış bilgiler savaşın genel durumu göz önünde tutularak sıralanmıştır. Anılardaki ifadelerden hareketle Birinci Dünya Savaşı sırasında uygulamalar arşiv belgelerinden anlaşılan bir kısım bilgiler geniş açılı bir bakışla değerlendirilmiş; çalışmanın devamında paylaşılmıştır. Savaşın ardından başlayan dönemde söz edilen uygulamaların sonuçları, Birinci Dünya Savaşı ekseninde irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Savaşı, savaş eğitimi ve teknikleri, teknik uygulama.

Abstract: In this article, aspects of military education during the Gallipoli Campaign and the practices based on this education have been addressed.

The military education and technics as reflected in the memoires have been depicted in accordance with the general course of the war. Not content with the memoires themselves, supplementary archival material has also been utilized during the study. And the results of the new military education and technics utilized during the war have been analyzed within the context of World War I.

Key Words: Gallipoli Campaign, military education and technics, technical applications.

Giriş

Temeli onur, görev bilinci ve yurt sevgisi olan askerlik, maddi kuvvetlerden önce kavrayış, kararlılık, istenç, yiğitlik ve özveri gibi manevi kültür unsurlarına dayanır. Yakın ve uzak tarihte, Türk ordusu birçok defa kendine üstün düşmanlarla çarpışmak zorunda kalmış; bu çarpışmalarda maddi ve manevi unsurlarla beslenen askerlik ruhu, ancak insanlık nitelik ve yeteneklerinin yüzyıllarca deneyim örsleri üstünde dövülmesinden, azgın fırtınalarla körüklenen yaşam ateşinde çelikleşmesinden doğmuştur.¹

Savaşta Askerî Teknik Uygulamalar

Barış zamanında modern silahlarla donatılmış gerek muharebe gerekse atış eğitimlerini yaparak savaşa hazır hâle gelen ordular, savaş sırasında istenilen hedefe ulaşamamalarının nedenlerinin başında idari faaliyetlerin ve lojistik desteğin yeterli derecede planlanamaması veya yürütülememesi gelmektedir.²

İdari faaliyetler ve lojistik konusu savaş tarihinde yoğun ilgi toplayan araştırmalar her geçen gün artmaktadır. Ancak bu faaliyetlerin ele alınış tarzı belirli kalıplar içinde kalmaktan kurtulamamıştır.

Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi (Sayı 17) Şubat 2011

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Okutmanı, Elmek: volkanmarttin@gmail.com

¹ Tarih IV: Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri (1931-1941), Üçüncü Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2001, s. 344.

² Emir Kıvırcık; Cepheye Giden Yol (Behiç Erkin'in Gerçek Hikayesi), GOA Basım Yay., İstanbul, 2008, s. 103-104.

Kazanılmış savaş deneyimlerinin savaşın gereklerine uygun davranış edinilmesinde etkisi olduğu açıktır.³ Savaş sırasında hileler ve askerliğe yönelik uygulamalar dışında savaş sırasında kazanılmış savaş deneyimleri ekseninde uygulamalara dair bilgiler çok çeşitlidir:

Çanakkale'ye gelen birliklerin bir kısmı deniz yolunu kullanmıştır. Cepheye doğru yapılan bu seyahat sırasında subayların güverteye çıkması yasaklanmıştır. Bu yasağı soran Münim Mustafa, Marmara'da dolaşan denizaltılara karşı alınan bir önlem olduğunu yanıtını şaşkınlık içinde almıştır.⁴ Alınan bu önlem, Marmara'ya geçen denizaltıların yanında havadan gelen saldırıların sivil yardım gemilerini de hedef almalarından sonra daha katı uygulandığı anlaşılmaktadır.⁵

Cepheye intikal esnasında havadan gelen "korkunç olmaktan asla hâli" olmayan saldırılara karşı önceleri korkanlar yavaş yavaş "tayyarelerden nasıl kaçılacağı" öğrenmişlerdir.⁶

2 Şubat 1915 tarihli bir anıda topların denemelerinin yapıldığı, istenilen düzeyde olduklarının belirlendiği anlatıldıktan sonra "... topların tabiyelerinin nasıl yapıldığını ve hangi esaslara riayet edildiğini öğrendim. Böyle bir durumla karşılaşsam, istihkâm zabıtine lüzum kalmayacak." diyen Tunççapa, siperlerin kazılmaya devam edildiğini, eksiklerin tamamlanmaya çalışıldığını, bu konuda çevrede bulunan kara birliklerinden yardım alındığı belirtmektedir. Herhangi bir saldırı karşısında personel eksiğinin yaşanmasına karşı alınan bu önlem, hazırlıkların tamamlanması, "talim ve terbiye durumu"na başlanması ile devam etmiş ve denetlemelerle pekiştirilmiştir. Öyle ki bu gayreti ve çabası diğer birliklere de örnek olabilecek Bahriyeliler, denetlemecilerce övülmüştür.⁷

Bu övgüye değer hazırlıklar, denizden gelen saldırılar esnasında yararını göstermiştir. 18 Martta Çanakkale Boğazı'nı geçmek isteyen Müttefiklerin açtığı ateş karşısında sarsılmadan duran Türk askerinin durumunu, Emin Ali, "Bataryalarımız dâhilinde cereyan eden halat cidden akıllara hayret verecek derecede idi. Herhangi bir bataryanın numara neferatında zuhura gelen boşluklar, derhâl cehennemi bir ateş altında başka yerden koşarak gelen efrat ile ikmal olunurdu... Bütün Çanakkale kahramanlarının sükûnet şevk ve gayretleri bataryaların ateş süratini vakt-i

³ Carl Mühlman; Çanakkale Savaşı, Tercüme: Sedat Umran, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004, s. 8.

⁴ Münim Mustafa; "Cepheden Cepheye", (Birinci Baskı 1940), Çanakkale Hatıraları, C 3, Yayına Hazırlayan: Metin Martı, İstanbul, 2003, s. 360.

⁵ Ahmet Esenkaya; "Çanakkale Muharebeleri'nde İtilaf Devletlerinin Savaş Hukukuna Aykırı Davranışları", Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ, Sayı: 4, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Atatürk ve Çanakkale Savaşlarını Araştırma Merkezi Yayınları (AÇASAM), Mart 2006, s. 55-61.

⁶ Münim Mustafa; s. 370. Haydar Mehmet Alganer; Çanakkale Kara Savaşları Günlüğü, çev. Erdoğan Öztürk vd., Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2009, s. 26.

⁷ M. Şakir Tunççapa; "Çanakkale Muharebeleri Hatıralarım", (Birinci Baskı: T.C. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 1958), Çanakkale Hatıraları, C 3, haz: Metin Martı, İstanbul 2003, s. 86.

hazar talimlerine nazaran hemen yarı yarıya artırmıştı.”⁸ sözleriyle tanımlamaktadır. Bataryalardaki boşluklar aynen Tunççapa'nın bahsettiği gibi tamamlanmıştır.

Boğaz'ın girişinde yaşanan muharebe ve savunma konumunda bulunan bataryanın komutanın yaptığı konuşma oldukça dikkat çekicidir: “Milletimizin kara ve ak tarihini biz ve bizim toplarımız yazacaktır... Düşman gemilerinin arkası görülünceye kadar hiç ateş etmeyeceksiniz, bundan sonra bacaların dibine müsademeli tane ile fasılasız indirerek atış yapacaksınız, mesafeler her topun yanındaki grafiklerde yazılıdır...”⁹ Topçuların mermileri kılı kırk yarararak kullandıkları, aldıkları eğitim üzerine ve hazırlanan çizelgeler doğrultusunda mücadelelerini cesaret ve kahramanlıkla sürdürdükleri alıntidan anlaşılmaktadır.

Öte yandan halkı korumaya yönelik uygulamalar arasında karartmanın çokça uygulandığı anlaşılmaktadır. Özellikle tabya ve kışlalar ile yöredeki sivil halkın gizlenmesi ve korunması bakımından, birtakım ışık yasakları getirilmiştir.¹⁰ Bu uygulamaya ek olarak sivil yapıların hedef olmamaları için General Liman von SANDERS'in yaveri Binbaşı PRIGGE'nin yazdığı ve savaşın tarafsız¹¹ olarak aktarıldığı eserde, kamufraj (gizleme) uygulamalarından olan minarelerin siyah şeritlerle boyanması fotoğrafla anlatılmaktadır.¹²

Kara muharebeleri sırasında yapılan birtakım uygulamalar, Türk askerinin başarısına katkı sağlamıştır denilebilir. Bunlardan biri olan numaralı siperler kargaşanın yaşanmasını engellemiştir. Mustafa Kemal'in yazmış olduğu raporda 5 Haziran 1915'te yapılan savaşımı şu sözlerle anlatmıştır: “... 27'nci Alayın sol cenahına (tarafında) muttasıl (aralıksız, hemen yanında) bulunan 31 numaralı siperde girmiş olan mezkûr (anılan) alay tarafından yandan tazyik (saldırı) ve 32 numaralı siperin sol cenahından (kısmına, tarafına) dahi 57'nci Alay tarafından aynı tarzda hareket tatbik edilerek düşmanın taht-ı işgalinde (işgali altında) bulunan siperler kısım kısım ve içinde bulunan düşman kâmilten itlaf ve bombalarla parça parça berhava edilmek (bombanın etkisiyle parçalanmış olarak tamamen kayıp) suretiyle düşman ecsadiyle (cesetler) memlû (dolu) buldukları hâlde

⁸ Emin Ali, “Kuva-yı Bahriyye-i İtilafiyenin Çanakkale’de Uğradığı Zayıat-i Bahriye”, Çanakkale (Yeni Mecmua-Özel Sayı, İstanbul 1331’den neşir), hzl. Abdurrahman Güzel, vd., AÇASAM Yayını, Çanakkale, 1996, s. 34-35.

⁹ Hasan Babacan - Servet Avşar - Muharrem Bayar; Mülazım Mehmet Sinan, Harp Hatıralarım (Çanakkale-İrak-Kafkas Cephesi), Vadi Yayınları, Ankara, 2006, s. 23.

¹⁰ ATASE Arşivi; Nu. 6/1666, Kls. 4669, Dos. H-3, F. 1-63'ten aktaran T.C. Genelkurmay Başkanlığı, Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi-Çanakkale Cephesi Harekâtı, C V, Kitap I (Haziran 1914 - 25 Nisan 1925), Hazırlayanlar: Muhterem Saral - Alparslan Orhon, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1993, s. 98.

¹¹ Cemil Conk Paşa; “Çanakkale Conkbayırı Savaşları”, Çanakkale Hatıraları, C 2, Yayına hzl. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul, 2002, s. 168.

¹² C. R. Prigge; Der Kampf um die Dardanellen, Verlag Suftab Kiepenheuer, Weimar, 1916, s. 33.

mezkûr (31'inci ve 32'nci) siperler istirdat (geri alma) ettirilmişti.¹³ Numaralı siperler konusu Mülazım Mehmet Sinan'ın gündeminde de yer almıştır. Seddülbahir bölgesine geldiklerinde "erkâniharp yüzbaşı" kendilerine savaş alanıyla ilgili bilgi verilirken "Şu Kirte köyü harabesidir. Onun solundaki üzüm bağlarını görüyor musunuz? Burada ay şeklinde görülen 1-2 numaralı siperler bizimidir, işte buralara asılan kırmızı flamalar¹⁴ da görünüyor." demekle siperler konusunda pek değerli bilgiler vermektedir.¹⁵

Öte yandan CONK, vurulma öyküsünü anlatırken "Esasen vurulmama sebep olan hatalı vaziyet, bana ait bir kabahatin neticesi idi." demiş ve şöyle devam etmiştir: "... Arkadaşlarıma siperleri ve tabiyemizi göstermek için, bulunduğumuz sırtın arkasında durmamış, tepeye çıkmıştım. Bu suretle düşmana mükemmel bir hedef olmuştum."¹⁶

Benzer bir anı yaşayan ALTAY, "Bir gün en ileri siperlere gitmiştim. Sağ yanda boş bir mazgaldan ileri baktığım zaman, solundaki asker beni yanına çekmiş ve bu anda mazgaldan giren bir kurşun sağ kulağımın yanından vızıldayarak geçmiş arka tarafta toprağa saplanmıştı. Beni çeken asker: '... mazgaldan düpedüz bakılmaz, kenarından bakılacaktır.' diyerek bana hem gözetlemeyi öğretmiş hem de beni kurtarmıştı."¹⁷ demekle edinilen deneyimin eğitime ve uygulamaya yansımalarını ortaya koymaktadır.

Savaş sırasında mazgaldan bakma ve duruş pozisyonu alma işi daha sonra Mecliste de görüşülmüştür. Çanakkale Cephesi'ni ziyaret eden milletvekillerini koruyucu önlemler alan Mustafa Kemal, Meclis toplantısında şu övücü sözlerle anlatılmıştır: "Anafartalar'da Mustafa Kemal Bey'in karargâhına gittiğimiz vakit, müşarünileyh (adı geçen) 18 kişiden mürekkep (oluşan) olan heyetimizi siperlere sokmayarak tarassut (gözetleme) mevki yanında bir tepeye çıkardı. Kendisinin şecaat ve besaleti (yiğitlik, cesaret ve kahramanlığı) bizi siperlere sokmaya mani oluyordu..."¹⁸

Cephedeki başka bir uygulama Meclis tutanaklarında Abdullah Azmi Bey'in anlatımı aynen şöyle geçmektedir: "Mustafa Kemal Bey'in gösterdikleri şecaat ve besalete mebni kendi ismine izafe edilen tepede 'Kemalyeri'nde bize vukuatı harbiye hakkında malûmat verdiler... Bu kadar mühim meşagil arasında bize vermiş olduğu ziyafette saha-i harbin haritasını

¹³ Mustafa Kemal; Arıburnu Muharebeleri Raporu, Yayına Hazırlayan: Uluğ İğdemir, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990, s. 108.

¹⁴ Alganer; s. 33. Adı geçen flamalarla haberleşme de yapılıyordu. Alganer, "flamalarla işaretleşildiğini" 30 Mayıs 1915'te günlüğüne not düşmüştür.

¹⁵ age.; s. 66'da bu siper işlerinin her yerde aynı olmadığı birtakım yerlerde göreceli olarak kötü olduğunu not almıştır..

¹⁶ Conk; s. 147.

¹⁷ Altay; s. 39.

¹⁸ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi; D.3, İc.Se.1, C 1, s. 496'dan aktaran Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, Türk Parlamento Tarihi (Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet), Düzenleyen: İhsan Güneş, C I, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları Nu. 14, Ankara 1997, s. 593.

tab ettirmiş ve herkesin isimlerini yazdırarak tevzi eylemişlerdi. Bu haritaları tabaklarımızın üzerinde bulmuştuk... Bu da 12 saatin içinde vaki oluyor..."¹⁹ 12 saat gibi kısa bir sürede hazırlanan kişiye özel haritalar, bir teknik uygulama olarak oldukça karmaşık bir savaşın her aşamasının tam ve doğru anlaşılmasında ve anlatılmasındaki rolü tartışılmaz. Mustafa Kemal, farklı yaklaşımını burada da sergilemiş, büyük beğeni toplamıştır denilebilir.

Siperler konusunda başka bir anlatım da Münim Mustafa'nındır. Münim Mustafa'nın verdiği bilgilere göre; mimarı Albay Cafer Tayyar (EĞİLMEZ) olan "mükemmel" siperler sayesinde Güney Bölgesi'nde kayıp vermeden karşı hatta yaklaşıp "askerlikçe ehemmiyetli" yerler elde edilebildiğinden bu "müdafaa prensibi", öteki birliklere bir örnek oluşturmuştur denilebilir.

Bununla birlikte telgraf hatları yapılan saldırılar yüzünden çok zarar görmüştür. Bu durum birliklerin birbirinden haberdar olmasına engel oluşturmuştur. Bunun üzerine ALGANER'den öğrenildiğine göre 21 Mayıs 1915'te sahra postası ve telgraf bölüğü oluşturulmuştur.²⁰

Savaşta Askerî Eğitim

Fahri Belen'in 1933 yılında kaleme aldığı eserinde Türklerin ve Müttefiklerin durumunu gözden geçiren birtakım çıkarımlarda bulunarak askerî açıdan önemli tespitlerde bulunmuştur. Çanakkale Savaşları içinde, kendisinin de söylediği gibi "büyük mevzu"ların "esaslı bir surette" araştırılması gerekmektedir.²¹ Bundan hareketle Osmanlı Devleti'nde askerî eğitime kısaca değinmekte çok büyük yarar vardır.

Son yüzyılında Osmanlı Genelkurmayı, Prusya/Almanya Genelkurmayı örnek alınarak kurulmuştur. Özenle seçilen subaylar İstanbul'da iyi bir kurmay eğitiminden geçirilmekteyken ne var ki Türk ordusunun en zayıf olduğu yer orta kademeleriydi.²² Bu durum, silah altına alınanların hızla eğitilmesini zorlaştırmıştır.²³ Askerlik bilgisi açısından Türkler, Alman öğretmenlerinin tekniklerini kopya etmişler; yürüyüş tabloları,

¹⁹ Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu; s. 600-601.

²⁰ Alganer; s. 33.

²¹ M. Fahri (Belen); Çanakkale Muharebeleri'nden Çıkartma Hususunda Alınan Dersler, Harp Akademisi Matbaası, İstanbul, 1933, s. 37.

²² von Bronsart; "1914/1918 Dünya Savaşı'nda Türk Askerî Hareketinin Kısaca Tasviri", Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Bulunan Alman Generallerin Raporları, Hazırlayan: Akdes Nimet Kurat, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1966, s. 28.

²³ Erickson; s. 21. Conk; s. 180'de geçen şu anekdot var olan sıkıntının en açık göstergesidir: "Enver Paşa, ordu ihtiyacına cevap verebilmek için ihtiyat zabıt talimgâhlarında üçer aylık devreler yaptırıp kısa bir zaman içinde kıtalara subay göndermek prensibini güdüyordu. Hâlbuki, bu kadar az bir zaman içinde istenen niteliklere sahip subay yetiştirmek mümkün olmuyordu. Fakat Harbiye Nazırı, kadro noksanının bu suretle tamamlandığı kanısında imiş... Nazır, bilhassa 'talebe-i ulûm'un savaşa katılmasından dolayı âdeta iftihar hisleri duyuyormuş... (Enver Paşa) "Pek güzel, yetiştiriniz. Allah muvaffak etsin. Bizden artık duadan başka bir şey yok..."

hücum ve savunma cepheleri, taktikler ve kurmay yöntemleri günün Alman yöneticilerine göre şekillendirilmişlerdir.²⁴

Orduda Alman ekolü ağır basmaktaydı. Bunun somut etkisini kurulan subay ve astsubay liderlik akademileri, sınıf eğitim okulları (topçu, süvari, piyade, muhabere ve istihkâm dâhil), teknik merkezler ve er eğitim alaylarında görmek mümkündür. Askerlerin temel eğitimi oldukça zor ve son derece sıkı bir disiplin altında yürütülmüştür. Türk askerleri hizmetlerinin ilk yarısını bireysel eğitim, ikinci yarısını da birlik eğitimiyle geçiriyorlardı. Bölük ve tabur düzeyindeki eğitim çalışmaları yıl boyunca yapılıyor ve her yıl ekim ayında ordu büyük ölçekli sahra manevraları yapıyordu.²⁵

Ancak yapılan bu çalışmalar yeterli olamamıştır. Zira Türk ordusunun yeniden teşkilatlanması için, zaman, yer ve olanak üçgenin tamamlanması gerekmektedir. Ancak ıslahat çalışmaları için yeterli mali kaynak olmadığı gibi bu işlerin savaş sırasında bir an evvel yapılması şarttı.²⁶

Tarihsel olayları gerçek yönleriyle ortaya çıkarmak, öğrenmek ve aydınlatmak için uygulanan yöntemlerden birisi de tanıkların anlatımına başvurmaktır. Doğal olarak olayın birinci derecede görgü tanıklarının ifadeleri çok önemlidir. Bundan hareketle bu eğitim aşamalarını anılardan ve belgelerden izlenmesinde büyük yarar vardır. Askere alınma işlemi ve daha sonraki durum seferberlikten itibaren şöyledir: Çıkarılan kanunla lise mezunları, üniversite, yüksekokul ve bir kısım medrese okulu öğrencileri yedek subay olacaklardı, bunların hemen yedek subay talimgâhlarına başvurmaları gerekmektedir. Bu kanunun hemen ardından çıkarılan diğer bir kanunla bu başvuruları yapmayanlar ile askerden kaçanlar kurşuna dizileceklerdi. Bu önlemlerin hatalı askere alma işlemini düzelteceğine inanılıyordu.²⁷

Yedek subay adayları askerlik şubelerinden aldıkları belgelerle "Harbiye Okulu"na başvuru sırasında verilen numara ile birkaç gün sonra "talim"e çağırılmışlardır. SUNATA, askerlik şubesinden aldığı "Künye kağıdı"ını teslim etmiş, 1661 sıra numarası almıştır.²⁸ Bu işlemden yaklaşık beş gün sonra talimgâha çağırılan adaylar, bir yerde toplanarak bölüklere ve takımlara ayrılıyorlardı.²⁹ Bu uygulama savaş durumunun getirdiği bir baskıdır. Anlaşılacağı üzere ERICKSON'un genel olarak ele aldığı hazırlık evresi; olanak, yer ve zaman doğrultusunda birtakım değişikliklere uğramış, hızlandırılmış uygulamalara rastlanılmıştır. Örneğin, Almanya ile Osmanlı Devleti arasında yapılan gizli anlaşmadan 14 gün sonra, Enver Paşa'nın bir

²⁴ Erickson; s. 24.

²⁵ age.; s. 23.

²⁶ Mühlman; s. 11.

²⁷ age.; s. 24.

²⁸ Sunata; s. 21.

²⁹ age.; s. 22.

telefonuyla hemen talimghâhlarda "hazır ol, yerinde rahat, hazır ol, sağa bak, sola bak" ve sonra "kırk elli adım yürüyüş" çalışmaları başlamıştır.³⁰

Başlangıç talimleri diz çökmek, yere yatmak gibi basit hareketler olmakla birlikte "... kumanda verilince derhâl, tereddütsüz" uyulması konusunda uyarılar sıkça yapılmaktaydı. Kısa bir süre sonra askerliğin çeşitli sınıflarına ayrılma başlamış, bu iş önce herkesin kendi isteğine bırakılmıştır. Piyade sınıfına ayrılan SUNATA, ifadesine göre, "Harbiyede yarı okul yarı kışla hayatı yaşamaya" başlamıştır.³¹

Çok seyrek olmakla birlikte subaylar tarafından askerlik dersine benzer konferanslar verilmiştir. Bundan başka basit denilebilecek sınavların da uygulandığını SUNATA'nın anlatımından anlaşılmaktadır: "Bölükçe, bir gün Abide civarına gitmiştik. Hepimize mühürlü ikişer kâğıt dağıttılar. Etrafa yayıldık. Matematikten toplama ve çıkarma gibi iki kolay hesap, bir de askerliğe niçin geldiniz diye bir şey sormuşlardı..."³²

Bu sınavdan sonra eğitim sürmüştü, mavzerlerle silahlı eğitime geçilmiştir.³³ "Daha sonra kum torbası üzerinde nişangâh talimi, ayakta, diz çökerek, yatarak, dayanıklı ve dayanaksız nişan alma talimlerine devam ettik. Nihayet, karşımıza konan hedef levhasına nişan almaya başladık. Talim fişekleriyle dolduruşlar yaptık, nişan aldık, tetik düşürdük." şeklinde ifadesiyle SUNATA, silah eğitiminin inceliklerini sunmaktadır. Buna ilaveten yağmur günlerinde daha bina koridorlarında süren eğitim, gece eğitime yönlendirilmiştir. "Havalar tamamen soğumadan bir de gece yürüyüşü yaptık. Akşam yemeğinden sonra taburca çıktık. Hürriyet Abidesi yakınlarında kırlara yayıldık. Kaputlar verilmişti, çantalarımıza sarmıştık. Beyliklerimiz de vardı. Onları altımıza serdik, kaputları üzerimize örttük, açık ordugâhta yattık..." bu uygulamalar ileriki zamanlarda yapılabilecek askerî harekâta kullanılacak, sonucu itibarıyla çok tartışılacaktır. Yarbay CONK'un 3 Haziran 1915 tarihli raporunda geçen "Burada bizim için yegâne taarruz tarzı olan gece hücumu için askerimizi de maalesef kâfi derecede yetiştirilmemiştir." ifadesi kısmen doğrulanmıştır.³⁴

Günler kısılcınca talim saatlerinde değişiklikler yapılmıştır. Ancak SUNATA'nın ifadesine göre talimler öğrenilenlerin tekrarı konumuna gelmiştir. Talimlerden başka ders görmeyen SUNATA, bir piyade talimnamesi, bir endahat (atış) nizamnamesi almış; bunlar askerî bilgi kitabı hâline gelmiştir.³⁵ Kendisinden talimatname ve nizamname alınan Cemil Bey arazinin krokisinin nasıl çizileceğini de SUNATA'ya öğretmiştir.

³⁰ age.

³¹ age.; s. 30.

³² age.; s. 34.

³³ Mucip Kemalçeri; "Çanakkale Ruhu Nasıl Doğdu?", (Birinci Baskı 1972), Çanakkale Hatıraları, C 3, hzl. Metin Martı, İstanbul, 2003, s. 294.

³⁴ Conk; s. 127.

³⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DÜİT (Dosya Usulü İradeler Tasnifi), Dosya Nu. 22, Gömlek Sıra Nu. 3'te birçok defa değişikliğe uğrayan "Üç yüz sekiz tarihli Piyade Talimnamesi'nin 25,

Talimlerin tekrarı bıkkınlığa neden olabiliyordu.³⁶ Cepheye hazırlananlar arasında bu talimleri tamamlayıp cepheye gitmek isteyen kişiler de bulunmaktaydı. Bir süre sonra cephelerin gereksinimlerine göre talimgâhtan ayrılanlar olmaktadır. Bu ayrılma sonrası talimlerin şeklinin değiştiğini; daha çok "harp talimleri, harp yürüyüşleri, emniyet tertibatı, ileri karakol durumu, manga ve takım idaresi" talimleri yaptığını belirten SUNATA,³⁷ baharın yaklaşması üzerine yağmurlu havalarda ders veren konumuna yükselmiş; burada piyade talimatnamesi ve atış nizamnamesine göre anlatım yaptığında askerlerin uykusunun geldiğini, başka bir gün ise dersin içeriğini değiştirerek "vatan meselesi"ne değinmiş olduğunu, bu davranışın askerlerce kabul gördüğünü ayrıntılı olarak anlatmaktadır.³⁸

Seferberliğe özel çalışmalar, en üst kademelerin dikkatle hazırlamış oldukları talim ve terbiye programları ve bu programların uygulanması sırasında yapılan sürekli kontroller sayesinde yetiştirilen, türlü atışlar, manevralar yaptırılan, teftişler ve öğretici eleştirilerle de verimli bir şekilde "müsamahasız" olarak çalışmaya zorlanan askerlerden biri olan Kemalyeri, "İşte talim ve terbiyeden beklenen olağanüstü seviyeye böyle erişilmişti." demektedir.³⁹

Yapılan denetlemeler eğitimin tamamlanmasında oldukça etkili olmuştur. Bu eğitimlerde piyade talimatnamesi ve atış nizamnamesi okutulmuştur.⁴⁰ Bundan başka SUNATA'nın kayıtlarında geçen "Bu arada, ihtiyatta bulunan kıtaların zabitlerini, fırka tarassut mevkiine çağırarak düşman gemileri hakkında bilgi verilmesi"⁴¹ bunun bir "denizcilik dersi" olması dikkate değer bir eğitim etkinliğidir.

MUHLMAN, her askerî sınıfı ayrı ayrı eleştirerek eksikliklerini sayfalar boyunca anlatmıştır. Bu anlatımlarda Türk ordusunun teknik uygulamalar ve eğitim düzeyi konularında çok eksik olduklarına kalın vurgular yapılmaktadır.⁴² Ancak hem piyade talimatnamesinde yapılan sık değişiklikler hem de uygulama sırasında eğitime ve uygulamalarda verilen önem göz önünde tutulduğunda yapılan bu eleştirilerin haksız yanlarının olduğu da ortaya çıkmaktadır.⁴³ Örneğin ALGANER günlüğünde sıkça "brifing"⁴⁴ ve

26, 27'nci maddeleri bervech-i ati ta'dil edilmiştir." denilerek yapılan 28 Şevval 1336 (6 Ağustos 1918) tarihli değişiklikle değişikliğinde sancağın duruş, tutuluş hâlleri ele alınmıştır. Bk. Ek:1.

³⁶ Sunata; s. 41.

³⁷ age.; s. 44.

³⁸ age.; s. 87, 96.

³⁹ Kemalyeri; s. 294.

⁴⁰ Sunata, s. 105.

⁴¹ age.; s. 166.

⁴² Muhlman; s. 24-36.

⁴³ Elbette bu eleştirilere, çalışmanın konusu olan Çanakkale Savaşları ağırlıklı olarak yaklaşılmalıdır. von Seeckt, "Türkiye'nin Yıkılmasının Sebepleri", Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Bulunan Alman Generallerin Raporları, Hazırlayan: Akdes Nimet Kurat, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1966, s. 59'da; "Çanakkale Savaşları, Türk savaş kudretinin en yüksek mertebisini teşkil eder."

⁴⁴ Alganer; s. 49.

“konferans”⁴⁵ verdiğiinden bunları daha sonra raporlaştırdığından bahsetmektedir.

19'uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal⁴⁶'in birliğinde bulunan eğitimli 58'inci ve 59'uncu Alayların alınarak yerine 6'ncı Kolorduya ait 72'nci ve 77'nci Alayların gönderilmesi üzerine; “... tehlikeli bir bölgeye böyle kıymetsiz askerlerin gönderilmesine şaşmış ve Başkumandan'a yazmıştık.” şeklindeki başvuru olumsuz yanıtlanmış; alınan yanıt: “Artık değiştirilemezler. Çalışıp eksikliklerini tamamlasınlar.” olmuştur.⁴⁷

Bununla beraber Çanakkale'de bulunan Haydar Mehmet ALGANER'in gözlemlerinde sıkça talim yapan birlikler yer almaktadır. 11 Mayıs 1915 günü Halileli'nden İntepe'ye doru yürüyen ALGANER, yolda 31'inci Alayın talim yaptığını not almıştır.⁴⁸ Yine aynı gün İntepe ve Çakaltepe mıntıkasında 3'üncü Cebel (Dağ) Topçularının atış talimi yaptıkları söylenmektedir.⁴⁹

Diğer yandan kaynaklarda var olan bir bilgiden ordunun birliklere kitaplar gönderdiği anlaşılmaktadır. Şöyle ki “Ordudan gönderilen kitapları okuyorum. Bunların arasında bulunan ZOBELTZ'in 'Kregfahrten eines Johanisters'ini ... harp içinde harp kitabı okumak hem tatlı hem de biraz garip.”⁵⁰

Mucip KEMALYERİ'nin paylaştığı anısında bir “Çanakkale Ruhı” oluşturma çabasıyla tarihî konuların anlatılması, tekrar o ihtişamlı günlerin hatırlanması, alınan yenilgilerin gözler önüne serilmesi, Çanakkale Savaşları'ndaki diğer önemli eğitim etkinliğidir.⁵¹ KEMALYERİ, bu etkinliklerle Arıburnu'nda “talim ve terbiyenin mükâfatını” gördüklerini vurgulamaktadır.⁵²

Bu “talim ve terbiye” içinde GÜCÜYENER'in bahsettiği gibi israfı karşı da önlemler alınmıştır: “Arkadaşlar; yere bir pirinç tanesi düşüreyim demeyin ha!.. O, milletin malıdır. Dökmek, telef etmek nankörlük olur. Onda, tüyü bitmedik yetimlerin hakkı vardır.”⁵³ şeklindeki uyarılar bu uygulamayı daha etkin kılmıştır.

Bununla birlikte savaş sırasındaki düzenin bir açıklaması da çok yönlü eğitimidir. Mahmud Sabri Bey'in söz ettiği üzere eğitimin diğer bir artı değeri düzenin sağlanması noktasında olmuştur, Şöyle ki: “... Askerlerin seferberlik müddetince gördükleri talim ve terbiyenin okudukları derslerin tesirinden olmalı ki sargı mahaline gelenler 'Ah! Vazife görmeden yaralandım;

⁴⁵ age.; s. 105.

⁴⁶ 1 Haziran 1915 tarihinden itibaren Albay Mustafa Kemal (Atatürk).

⁴⁷ Altay; s. 13.

⁴⁸ Alganer; s. 23.

⁴⁹ age.; s. 24.

⁵⁰ Conk; s. 181.

⁵¹ Kemalyeri; s. 295.

⁵² age.; s. 302.

⁵³ Şükrü Fuad Gücüyener; “Çanakkale'de Kumkapı Muharebesi ve İntepe Topçuları”, Çanakkale Hatıraları, C 3, hzl. Metin Martı, İstanbul, 2003, s. 214.

cephanemi manga arkadaşlarıma verdim. İşte silahım. Kime teslim edeceğim?’ diyerek sargı sırasını bekliyordu.”⁵⁴

Sonuç

Çanakkale’deki “yüksek ruh”un oluşumunda katkısı olan teknik uygulamalar ve eğitim, çok yönlü bir şekilde yürütülmüştür. “Ancak kaideler tatbikat sahasında durumlara göre değişebilirler.”⁵⁵ demekle ALTAY, Çanakkale’nin çok yönlü olarak teknik bilgilerin uygulamaya, uygulamada edinilen deneyimlerin teknik bilgilere eklendiği bir okul, bir atölye, bir meslek okulu önemli bir rol üstlendiğini anlatmıştır. Kuşkusuz Balkan utancını kafalarından ve yüreklerinden bir an çıkarmayan Türk askerlerinin, var olan eksikliğini büyük bir istekle “modern talim”le tamamlamaya çalışması açıkça ortadadır.

Çanakkale’de uygulanan numaralı siperler, kurşundan sakınma yöntemleri, brifingler, konferanslar bugün için bile çok gerekli teknik uygulamalardandır. Bunun paralelinde bir an bile boş tutulmayan bir ordu hem “zamanı” hem “imkânı” hem de “mekânı” en üst düzeyde kullanarak “talim ve terbiye” ile savaşa hazırlanmıştır. Her ne kadar Türk ordusunun genel durumu verilirken çokça eleştirilen bu konu, Çanakkale’de daha sorunsuz ve daha eksiksiz bir seyir izlemiştir.

Savaş konusunda var olan bilincin en önemli kanıtları arasında sayılabilecek olan topların yanında uzaklıları anlatan çizelgelerin konulması, tarih konularının siperlerde anlatılması, ordunun kitap dağıtması, flamalarla işaretleşme, cepheye gelenlere anlatımların yapılması ve haritaların hazırlanması eğitsel uygulamalarındandır.

⁵⁴ Mahmut Sabri Bey; “Seddülbahir Muharebesi ve 26. Alay 3. Tabur Harekâtı”, (Birinci baskı, Yıldız, Harp Akademisi Matbaası, 1933), Çanakkale Hatıraları, C 3, hzl. Metin Martı, İstanbul, 2003, s. 67.

⁵⁵ Altay; s. 16.

